

Izvorni znanstveni članak
UDK 330.342.142
330.88
338.124.4
Primljeno: 20. prosinca 2009.

Moderna normala

Kontekstualne teorijske osnove političke analize socijetalnih ciklusa
i kriza u Matrix-kapitalizmu*

DAG STRPIĆ**

Sažetak

Aktualna recesija/depresija radikalizirani je nastavak cikličkog, četrdesetak godina dugog transformacijskog usporavanja rasta kroz u osnovi stagnantne fluktuacije. S tim su usporavanjem povezane serije kontroverznih i u kriznoj konačnici neuspješnih promjena javnih politika i politike uopće, bez prese-dana u suvremenome svijetu. Analiza socijetalne povijesti kroz sekvencije kontrapunkta razvoja te kroz slijedove logike velikih socijetalnih, političko-ekonomskih i političkih ciklusa pokazuje da su uzroci cikličkih privrednih kretanja općenito, a aktualne stagnacije i krize osobito, uglavnom neekonomski. Oni su pretežito politički. Njihov je politički temelj u radikalnoj aktualnoj i ranijoj promjeni ravnoteže dinamičke tendencije strukture modernoga političkoga prostora. Ta je ravnoteža ovdje nazvana "modernom normalom". Modernom normalom (MN) nazvali smo tendencionalni prostor/strukturu ravnoteža između: (1) političkoga, (2) osobnoga/individualnoga, (3) cjeline svjetskog prostora i (4) prostora države/društva. Aktualna vrsta te neravnoteže ili denormalizacije moderne normale ukazuje na proces koji se obično naziva totalitarnim. U našem aktualnom slučaju riječ je o neravnotežnom pomicanju fokusa toga prostora na novčarske korporacije. Ovdje, to je Matrix-kapitalizam kao modelska povratna sprega urbane legende i analitičkog okvira. Generalno, to je također proces denormaliziranih ili loših i neuspješnih javnih i poslovnih politika, osobito kao razvojnih politika, politika rasta i transforma-

* Osnovna ideja izložena je na međunarodnom znanstvenom skupu *Izazovi moderne*, održanom 22. svibnja 2009. u organizaciji Centra za političku analizu i politike razvoja Fakulteta političkih znanosti (cf. *Politička misao* 2/2009), u prezentaciji teksta (Strpić 2009b) koji je podijeljen sudionicima rasprave i (kasnije) studentima seminara Političke ekonomije na drugoj godini studija politologije na FPZ-u.

** *Dag Strpić*, redoviti profesor Fakulteta političkih znanosti na predmetima Politička ekonomija, Globalna i komparativna politička ekonomija te Politike razvoja.

cije. Taj Matrix-kapitalizam kojim dominiraju svjetske financijske korporacije razvija se u ciklički denormaliziranom tendencionalnom prostoru/strukturi između: (1) nepolitički “ekonomskoga”, (2) neindividualno “osobnog” korporacijskoga, (3) nepotpuno svjetskog “globalnoga” te (4) nedržavno, nedruštveno i protuprivredno “denacionaliziranoga”. Matrix-kapitalizam funkcionira samo u virtualnom svijetu ideologizirane ekonomske znanosti i kasino-poslovanja derivativima itd. Ciklički suočavan s privrednim, društvenim, kulturnim, političkim, osobnim i nacionalnim/svjetskim realitetom, Matrix-kapitalizam bit će sve teže održiv i za svoju mega-korporacijsku jezgru.

Ključne riječi: kontekstualna politička analiza, političko-ekonomska kriza, socijalni ciklusi, ravnoteža/neravnoteža, Moderna, moderna normala, Matrix-kapitalizam, javne politike, rast/razvoj/transformacija, sekvencije kontrapunkta razvoja/transformacije

I. Kakvi ciklusi/“mjhuri”?

Je li svjetska kriza prošla ili nije prošla? Prolazi li barem ili će najgore tek doći?¹ U Hrvatskoj je pak pitanje je li naša kriza tek dio svjetske ili je njezin najteži dio autonoman? Ta su pitanja samo naličja donedavnih tvrdnji da krize nema, kao i onih odmah nakon njih da je nije bilo moguće predvidjeti i da je nitko nije ni predvidio, da je sve iznenadila.²

Odgovori u mnogome ovise o tome kako se kriza vidi i kakva se dijagnoza o njoj postavlja. Ako krizu vidite u osnovi samo kao krizu Wall Streeta i derivativa, kao i osiguranja i reosiguranja američkog tržišta nekretnina, te kao njezine svjetske

¹ Cf. npr. Prechter (2009), Nadeem (2009), *Money Morning* (2009), Irwin (2009), Isaac (2009), Goodman (2009), Laurent (2009).

² Predvidjeli su je mnogi: Strange (1986, 1998), Minski (1992), Hackett-Fischer (1998), Akerlof & Romer (1993), Allais (1999), Sornette (2003), Roubini & Setser (2004), Akerlof (2006). Cf. i Mihm (2008). I sâm sam je godinama najavljivao u svojoj donedavnoj tjednoj kolumni “Mala obratnica” u riječkom *Novom Listu*, kao i u svojim predavanjima iz Političke ekonomije i Globalne i komparativne političke ekonomije za generacije studenata politologije i novinarstva na FPZ-u. Kako za svijet tako i za Hrvatsku. Na osnovi niza ovdje izloženih argumenata, prvenstveno onih vezanih uz političku strukturu i uz teorije velikih privrednih ciklusa, socijalno kontekstuiranih.

Samo, ti argumenti još nisu bili jednako sistematizirani. Cf. Strpić (2009, 1996). No nigdje, ni u svijetu niti u Hrvatskoj, službene politike predviđanja privredne i političke krize nisu ih čak ni “uzele na znanje” sve do njezine kulminacije (Strpić 2008). Dapače, kod nas je omiljeni komentar političara sve do nedavno bio: – To nitko nije mogao predvidjeti!

Američki časopis *Fortune* prikazao je osam točnih predviđanja krize, ali i osam važnih “autora” previda da kriza dolazi. Među potonjima su i Greenspan, Paelson i Bernanke. Šef američkog FED-a Bernanke je, u pravom stilu *establishmenta*, upravo proglašen čovjekom godine u časopisu *Time*. Otkuda premalo točnih predviđanja, mogla bi ukazati i ova ilustracija: kad god sam “pretjerao” s pesimističnim, ali točnim predviđanjem, ukinuli su mi publicistički prostor u kojem sam predviđao!

posljedice, onda se može govoriti o djelomičnom zaustavljanju, a djelomičnom usporavanju krize 2009, te vjerojatnom djelomičnom oporavku 2010. Ako u Hrvatskoj krizu vidite nadasve kao krizu državnoga budžeta, onda povezano sa stanjem u svijetu možete vidjeti eventualnu stabilizaciju nakon iduće godine. Ali već je sada dosta očito da to nisu prave dijagnoze, iako se antikrizne politike vode kao da jesu. Čisto ekonomski gledano, jasno je da je hrvatska kriza nadasve kriza državnoga, javnoga i privatnoga duga bez razvoja privrede koja bi ga u perspektivi otplatila,³ ali i da je to – socijetalno i politološki promatrano – kriza društvene i privredne, a nadasve političke strukture koja je dug stvorila i s njime je u stalnoj povratnoj sprezi. Nepostojanje legitimne političke strategije razvoja samo je posljedica takve društvene konstelacije. U Hrvatskoj, međutim, kriza nije ciklička, pa je već i po tome očito da se radi o različitim lokacijama uzroka koji generiraju hrvatsku krizu kao stabilan trend bez velikih oscilacija.

U Americi, riječ je o teškoj krizi realne ekonomije, uz osamostaljenu financijalnu ekonomiju koja je krahirala 2007-2008. Američka kriza također je vezana uz političku, društvenu i privrednu strukturu koja ju je stvorila i koja je s njom opetovano u povratnoj sprezi.⁴ Te strukture koje generiraju ovakve tipove krize trebaju i ove tipove dijagnoza za svoj opstanak. No uz daljnje generiranje kriznih trendova (Roubini 2009) takav će opstanak stalno dolaziti u pitanje, ako će uopće i biti moguće. Stoga je kriza zapravo stilizirana⁵ kao socijetalno-strukturalna, s politikom barem kao okidačem i stalnim generatorom.

No svjetska je kriza, statistički vjerojatno ako ne i očito, i ciklička.⁶ I u Americi i u svijetu (iako joj se epicentri sele,⁷ pa se njihovi potresi prelijevaju i na Hrvatsku,

³ Roubinijeve (2004) analize kojima je predvidio krizu u SAD-u na temelju kriza u tržišno i demokratski nedovoljno razvijenim zemljama, pri čemu su vanjski i unutarnji dug okidači krize, indikativne su i za Hrvatsku. Premda nikako i dostatne.

⁴ T. Lowi (2000) je stoga, kao tadašnji predsjednik IPSA-e, svojedobno predlagao “deregulaciju” američke stranačke političke scene. Zapravo se radilo o njezinoj drugačijoj regulaciji kako bi se omogućilo političko profiliranje političkih projekata izvan granica interesa i načina mišljenja aktualnog dvostranačkog establišmenta. Akerlof & Romer (1993) pokazali su na vrijeme ustroj te strukture u sprezi s kockarskim poslovnim strategijama financijskog i osobito “bankrotskog” profitterskog establišmenta. Slično upućuje i Naomi Klein (2007).

⁵ A. Spiethoff (1925) je svojevrsni kulturalni “stil” svojedobno vidio kao prizmu specificiranja kriza i njihovih uzroka.

⁶ Suprotnog je mišljenja Greau (2009). Ali s po mom sudu nedostatnim argumentima, vezanim samo uz bankarski sustav. Dakako da se ne radi o tek kreditnim ciklusima niti tek o američkim ciklusima. Sve ovo, po svemu, nije počelo s krizom Wall Streeta niti će s njegovim oporavkom završiti. Riječ je o polustoljetnoj liberalnoj “revoluciji” koja je restrukturirala svijet. Sada svijet i napose Ameriku treba cjelovito restrukturirati iznova (cf. Guenaire 2009). Ili kriza neće proći.

⁷ Pa i prošlostoljetna svjetska Velika depresija počela je u njemačkoj krizi, devet godina prije američke. Samo to teoretičari nisu uočavali. Osim Hayeka (1925, 1928), koji je uočio istovrsnost

onoliko koliko je uključena u svjetsko tržište). Zašto je to bilo tako teško priznati? (Cf. Summers 2008, Mihm 2008.) Teško je i “opasno” zato što znanstveno i politički prihvaćeni i elaborirani ciklusi znače povećanu mogućnost predviđanja (Roubini & Backus 1998, Alesina & Roubini 1997). A povećana mogućnost predviđanja po implicitnoj pretpostavci traži i neku vrstu planiranja. Ne, dakako, centralno-planskog (u staljinističkom ili nacističkom komandnome smislu), ali zato kejnzijanskog, post-kejnzijanskog ili na nekoj novoj, ali slično (ili kombinirano) usmjerenoj paradigmi regulacijski utemeljenog. No Keynes i kejnzijanski pristupi su u posljednjih četrdesetak godina označeni kao *de facto* nepoćudni neo-liberalnoj javnosti. Otuda su ciklusi na neki način subverzivna činjenica, iako ih je sve teže nijekati. Oni analizu konjunkturalnih “mjehura” i njihovih recesijskih i depresijskih pucanja i “ispuhivanja” povezuju u trendove koji traže drugačije vrste analize od etabliranih. A nameću i radikalne promjene javnih politika kao anticikličkih. I kao razvojnih s obzirom na predvidive šire koridore trendova unutar čijih granica će se vjerojatno odigravati cikličke promjene na kratki, srednji i dugi rok. Stoga su analize ciklusa već dugo pogurnute na akademske i poslovne margine istraživanja, a svakako dalje od fokusa javnih rasprava. Iako ih ipak ima.⁸ Ali ih ponekad treba tražiti povećalom.

Pitanje je, međutim, o kakvim se ili o kakvim se sve (jednim u drugim istodobno) ciklusima radi? U *mainstreamu* literature nanovo je prihvaćena ideja o sektorskim privrednim ciklusima.⁹ To je nametnulo više nego očito cikličko kretanje stanja na tržištima nekretnina, važnim za aktualnu krizu, kao i na financijskim tržištima. Evidentno približno desetgodišnje ponavljanje kriza (mada ima i drugih ritmova), iako s po svijetu premještanim epicentrima,¹⁰ oživljava barem ritam važenja jedne od najstarijih teorija ciklusa, Juglarove.¹¹ To, dakako, više nisu nadasve

američkih trendova pred 1929. s njemačkim 1920. Učinio je to na osnovi na koju je upozorio Mises (1912), dakle na empirijskoj verifikaciji Wickselova (1898, 1907, 1934) “kumulativnog procesa” u bankarsko-kreditnome i realnome privrednom sustavu. Ali ni oni te krize nisu povećali kao jedinstven svjetski proces.

⁸ Cf. Roubini & Backus (1998), Aghion (2001), Erturk (2002). Roubini u svom MBA globalnom i u međunarodnom makro-ekonomskom kolegiju na Sternoj BA poslijediplomskoj školi Sveučilišta New York podučava predviđanje i prognoziranje na osnovi razumijevanja privrednih i političkih ciklusa, društvene povijesti te djelovanja političkih institucija. (Cf. International Macroeconomic Policy: Theory and Evidence from Recent Financial Crisis, te Global Macroeconomics, dostupno na: <http://pages.stern.nyu.edu/~nroubini/>.) (Usp. i političko-ekonomsku suradnju s A. Alesinom: Alesina & Roubini 1997.)

⁹ Tako pokazuju Shiller (2008), Akerlof & Shiller (2009), ali još i Minski (1992). Usp. i Whitehouse (2009), Mishkin (2009), Geanakoplos (2009), Fostel & Geanakoplos (2008).

¹⁰ Hong-Kong, Švedska, Japan, SAD (LTCM, NASDAQ, nekretnine, Wall Street).

¹¹ Juglar (1862), Besomi (2005). Svojevrsni je kuriozum recentne ekonomske znanosti i etablirane ekonomske politike (Summers 2008) da su se one u pristupu svoga *mainstreama* zapravo

izvorno trgovinske ni industrijske krize, ali “obična” trgovina i industrija više nisu sektori koji diktiraju tempo razvoja. Stoga se epicentri sele ne samo po svijetu nego i po privrednim granama i sektorima u kojima krize započinju.¹² S gabaritima Juglarovih ciklusa povezuju se i novije teorije o socijalnim, političkim i političko-ekonomskim ciklusima, vezanim uz parlamentarne i predsjedničke izbore, odnosno smjene vlasti i promjene tipa javnih politika povezane s tim promjenama. Pritom nije riječ samo o ekonomskoj politici, iako je ona obično u prvom planu analiza.¹³ Teže ide s ponovnim probojem ideja o velikim Kondratjevljevim ciklusima i stoljetnim trendovima.¹⁴

No svuda je praktički nadasve riječ o privrednim ciklusima koji se tek eventualno izvanjski povezuju s izbornim smjenama vlasti, s logikom odmicanja političkih mandata ili pak s interventnim političkim odlukama (najčešće ako su loše). Praktički u znanosti još uvijek nema riječi o tome da su ciklusi i u svome temelju politički, odnosno socijetalni. A tek na tome temelju (ili barem okviru) i privredni, ali i socijalni (Cheung 2007) i kulturalni (Spiethof 1925) te politički u uobičajenom funkcionalnom smislu – vezano uz izbore i promjene vlasti i javnih politika.¹⁵ To je, dakako, povezano s općim nerazumijevanjem one cjeline koju je Parsons nazivao “socijetalnom zajednicom”.¹⁶

Danas je pod drugim nazivima u modi ekonomistički pogled koji je u osnovi “vulgarno materijalistički” i “vulgarno marksistički”, iako ga marksisti već dugo najmanje zastupaju.¹⁷ Kao i pogled iz suženih vizura većinom tehniciziranih dru-

vratile na svoje sad već arheološko predznanstveno stanje iz prve polovine XIX. stoljeća, kada se govorilo o trgovinskim krizama, ali ciklusi još nisu bili uočeni. Dapače, stanje je i lošije, jer se za cikluse sada zna, ali su takva znanost i politika prečesto odlučne u namjeri da ih ne vide. I tu je jedan od nemalog broja razloga teškog neuspjeha ekonomske znanosti i, osobito, ekonomske profesije – ali i politike i strategija razvoja – na koje upozoravaju Krugman (2009) te Stiglitz (2009b) i Sen (2009). Cf. i FAIR (2009).

¹² Ipak, jasno dominira financijski sektor.

¹³ Vanjska i vojna politika pomalo su skrivani, ali nipošto manje značajni sektori uzrokovanja kriza i otvaranja putova izlaska iz njih. Ništa manje to ne vrijedi i za energetske, komunikacijsku te migracijsku politiku.

¹⁴ Čini se kao da mnogi ekonomisti još uvijek doživljavaju polustoljetne cikluse kao previše nategnut koncept, a o stoljetnima ili trostoljetnim da se i ne govori. S druge strane, ima poslovnih ulagača koji tvrde da su na primjeni upravo toga koncepta pristojno zaradili na burzi.

¹⁵ Politički ciklusi (npr. Alesina & Roubini 1997) povezani ili nepovezani s privrednim, te javno-politički ciklusi (Colebach 2006).

¹⁶ Cf. Parsons (1951, 1961, 1965, 1966, 1991), Strpić (1998: 25-29).

¹⁷ Usp. Strpić (2009 i 1982). Eventualni ponovni uspon rikardijanskog socijalizma, u marksističkom ili nekom drugom antiglobalizacijskom ruhu to bi mogao i promijeniti (cf. Strpić 1982).

štvenih znanosti, da ne kažemo i društveno-tehničkih – za razliku od sustavnih društveno-humanističkih¹⁸ – od kojih svaka svoju kozu dere, bez previše pogledavanja u susjedne društvene i društveno-znanstvene torove.¹⁹

II. Politički utemeljeni socijetalni ciklusi s ekonomskim efektima i sekvencijalni kontrapunkti političko-ekonomskog razvoja

Svojedobno su čak i neki od neoliberalno-konzervativnih klasika analize poslovnih i velikih poslovnih ciklusa, poput Schumpetera,²⁰ smatrali da uzroci ciklusa nisu isključivo ekonomski po svojoj prirodi. Oni su kompleksni i tako također mogu biti i politički. Mogli bismo nadograditi na Schumpeterovu uvodnu studiju u *Business Cycles* (1939), pa kazati da su konzekvencije takvih političkih uzroka – u svojim ekonomskim “prijevodima” efekata političkih inovacija, rutina i zapreka – opazive i možda čak empirijski mjerljive u privredi i njezinim kretanjima i rezultatima. Ali ekonomska znanost ne može ih znanstveno precizno analizirati jer nema aparat kojim bi se to moglo uspješno činiti. Mi znamo da oni mogu biti analizirani u političkoj ekonomiji (Lowi 2001). A operativna rješenja za njih spadaju u djelovanje javnih politika. Tako su ti ciklusi doista barem političko-ekonomski, a ne tek ekonomski, nakon svega. Iako možda u drugom i kompleksnijem socijetalnom, a istodobno političkom, ali i makro-ekonomskom smislu od onoga koji se standardno uočava (Strpić 2008a, Francheze 2006, Nordhouse 1989). No politička znanost ih dosad nije prepoznavala kao vlastiti znanstveni izazov. (U ovome tekstu nećemo izvoditi tu politologijsku nadogradnju na Schumpeterov mehanizam velikih/Kondratjevlevjievih približno polustoljetnih ciklusa jer je on dosta poznat. Samo ćemo je naglašeno pretpostavljati.)

Poput Schumpetera, i mnogi drugi²¹ veliki istraživači ciklusa bili su liberalno (ili, u američkim terminima, konzervativno) orijentirani. Pa ipak su i ciklusi i čak i ti istraživači već dugo neoliberalno isključeni iz suvremenih standardnih aparata

¹⁸ Kao nasljednica negdašnjih političkih i moralnih znanosti (cf. Strpić 2008 i 2008a).

¹⁹ *Animal Spirits* (Akerlof 2009) prava je oznaka takvog stanja cikličkih stampeda investitorskih i kreditno-dužničkih krda. Autori su, doduše, mislili na ulagače i kreditore te dužnike po Keynesu, a ne na znanstvenike. U takvom je ozračju pravo osvježenje oksfordska *Enciklopedija političke znanosti*, koja je upravo obratno usmjerena. Cf. npr. Goodin & Tilly (2006). Njoj bi se pak možda mogao uputiti prigovor nedovoljno oštrog politološkog profiliranja. Odnosno nedostatka fokusirane politološke fundamentalnosti, pa onda i dalekosežnijih primjena. Ne bi li se ipak moglo i jedno i drugo? A i treće?

²⁰ Cf. Schumpeter (1939), uvodna studija.

²¹ Ne i kejnzijanci te Sismondi, Marx i Mandel, za koje je neoliberalna ideološka ekskomunikacija “razumljivija”.

makro-ekonomskih istraživanja.²² Većinom neoliberalno utemeljenih. (Politološke neoliberalne ovdje, obzirno, nećemo spominjati.) Ta je tematska ekskomunikacija vjerojatno snovana zbog historijski oblikovanoga povezivanja cikličkih kriza s državnom intervencijom u privredi. I posljedicama te intervencije u vladajućoj politici, idejama i ideologiji.

Postojao je, doduše, jedan stari uvid (Commons 1959), koji bismo mogli nazvati Commonsovim pravilom (iako ga je sam Commons začudno pripisivao Johnu Lockeu kao praznovoru), da su teška vremena kriza obično razdoblja intervencionističkih, na državu orijentiranih ideja i politika. A dobra vremena konjunktura razdoblja su tržišno orijentiranih koncepata i u teorijama i u praktičkom djelovanju. Svaki od tih tipova ideja načelno je dobar, ali svaki u svoje vrijeme (Strpić 2008a).

Američki “Crni utorak” 1929. možda je dijelom bio posljedica nepridržavanja ovoga dobrog običaja u jednom važnom segmentu javnih politika. Pretvrda politika zdravoga novca mogla bi možda biti jednim od glavnih razloga za onako naglu i duboku krizu 1929. i za tako dugotrajnu depresiju nakon nje. Kasniji New Deal i ne samo ideološka nego upravo kulturalna radikalna promjena društvenog i političkog ozračja koja ga je pratila bili su možda reakcija ne samo na dubinu kriznoga posrta-nja nego i na ekonomsko-političku tvrdoglavost koja im je prethodila.

Politička i javnopolitička analiza mogla bi na tu temu ekonomskim udžbenicima i priručnicima dodati da je zapravo cijeli prethodni sekvencijalni kontrapunkt političkog, političko-ekonomskog i javnopolitičkog (ali i društvenog) razvoja u SAD-u (a prije toga u Njemačkoj) bio kompleksni uzrok krize.

Bio je to sekvencijalni kontrapunkt:

- (1) desetgodišnjega poratnoga ekonomskog i socijalnog *booma* s uzlaznim trendom do 1928. kao kontrapunkta ratu i socijalno-psihološkom zaboravu ranijih kriza,²³
- (2) ali s prenačnim i politički sirovim skokom s ratne ekonomije na vrlo tvrdu tržišnu ekonomiju, a osobito na tvrdu monetarnu politiku “zdravoga novca” fišerovskoga²⁴ i kasnijeg monetarističkoga tipa te inzistiranje na njoj čak i na početku krize 1929,

²² Ne i iz povijesnih istraživanja te akademskih istraživanja rasta i razvoja. Važno je bilo udaljiti ih od teorijske i operativne ekonomske i drugih javnih politika. Cf. Hackett-Fischer (1998), Roubini & Backus (1998).

²³ 1873, 1847. i 1819. Cf. Glasner (1997), d’Ormesson (1933), Rothbard (2002, 2000), Sellers (1991), Rampell (2008). Dakako, i Keynes (1930, 1936).

²⁴ Irving Fisher (1928) je koji dan prije sloma javno izrazio vjeru u održanje trajno visokoga rasta.

- (3) uz intenzivan razvoj bankarstva (1913. osnovan FED) i slab oporavak poljoprivrede,
- (4) s nenaplaćenim međunarodnim ratnim kreditima Wall Streeta,
- (5) zatim s nedostatnom svjetskom ekspanzijom Amerike u kontekstu njezine domaće druge (i “druge i pol”²⁵) industrijske revolucije,
- (6) a s preslabom poratnom Europom, osobito Engleskom u odnosu na XIX. stoljeće, te s velikim ekonomskim i političkim krizama u Njemačkoj i Rusiji/SSSR-u, uz tešku relativnu stagnaciju Japana i tada latentnu (a dijelom i realiziranu) disoluciju Kine.
- (7) Stoga je, najprije u poratnoj Njemačkoj, a zatim i SAD-u kao njezinom najvećem kreditoru, cijelo desetljeće 1918-1928. na djelu bio tipični Wick-sellov “kumulativni proces” grozdova tržišno racionalnih, ali u Juglarovoj²⁶ decenijskoj konačnici strategijski pogrešnih poslovnih odluka čiji je rezultat bila “Velika” kriza 1929.²⁷
- (8) No političke, socijalne i financijske pukotine u funkcioniranju američke cjeline krizne socijetalne zajednice (za razliku od njemačke, ruske i kineske) nisu bile tako široke i duboke da ih ne bi bilo moguće politički zakrpati u demokratskom procesu New Deala na komonsovsko-kejnzijskim teorijskim osnovama. Ostat će nepoznato bi li čisto ekonomsko prevladavanje krize bilo brže, kakve bi posljedice izazvalo i tko bi ga preživio, a tko ne.
- (9) Bilo kako bilo, posljedično već za vrijeme Hoovera, dakle prije Rooseveltova New Deala, bitno se promijenila unutarnja pozicija države u američkoj, a vrlo brzo i u svjetskoj socijetalnoj zajednici i svjetskome poretku. Građansko društvo te njegova privreda, koji su do tada bili relativno artikulirano odijeljeni od političke države (sve od XVIII. stoljeća), sada su s njom iznova i načelno preklapljeni. Nisu se samo neoliberali povukli pred kejnzijsancima, nego se svijet – možda – od Hegela (1821) i s Hegelom,

²⁵ Riječ je o rastu automobilske industrije i industrije kućanskih aparata.

²⁶ Juglar (1862), Besomi (2005).

²⁷ Wicksellova teorija, temeljena na dinamiziranoj rikardovskoj razlici realnih i tržišnih kamata, neposredno je najprimjenjivija na ovu krizu i financijalno-ekonomski aspekt političko-ekonomskog i socijetalnog razvoja koji joj je prethodio (Wicksell 1907, 1966, 1977). Na toj osnovi krizu su kasnije tumačili i Mises (1912, 1949) te Rothbard (2002), a na osnovi Misesa Hayek (1925, 1925a, 1928, 1937, 2009) ju je i predvidio. No ta teorija ne predlaže izlaze iz krize, jer vjeruje da će oni najbolje doći sami po sebi – kroz autonomni ekonomski proces. Slično vrijedi i za Schumpetera (1912, 1939) iako je njegova teorija drugačija, vezana za profitabilne poduzetničke inovacije i njihovo širenje kroz privredu te nadasve uz velike polustoljetne Kondratjevljeve cikluse (u koje statistički verificirano uklapa one kraće).

paradoksalno zapravo i od Smitha (1776), barem napola okrenuo Hobbesu (1651).

Sekvencijalni kontrapunkt političkog i javnopolitičkog razvoja nakon Velike krize, New Deal-a i Drugoga svjetskog rata bio je u mnogome potpuno drugačiji. Njegovi rezultati nisu se svodili samo na postjudilovski i poratni Big Government, već su obilježeni nadasve privrednim *boomom* rasta i razvoja te demokratskom i tržišnom svjetskom ekspanzijom Amerike. Ali i svijeta, na različite osebujne načine. No i taj je kontrapunkt obilježen nepridržavanjem Commons-ova pravila. Privredna konjunktura nije praćena dostatnom, ali postupnom liberalizacijom ekonomske i drugih javnih politika, uz zadržavanje njihove strateške koordinacije i harmonizacije – kako u Americi tako i u većini svijeta. To je stvorilo uvjete za kasniju konzervativno neoliberalnu “kontrarevoluciju”.

III. Sve je počelo 1971.²⁸

Struktura sekvencijalnog kontrapunkta političko-ekonomskog razvoja pred izbija-
nje krize 1970-ih bila je znatno različita od struktura dvaju prethodno spomenutih,
jednoga na početku, drugoga u drugom dijelu dugoga vala 1929-1971:

- (1) Nepravovremena liberalizacija nakon (umjesto za vrijeme) konjunkturnog
dijela velikoga ciklusa²⁹ ustupila je mjesto Friedmanovu taktičkom povla-

²⁸ Nije li pretposljednja velika stagflacijska kriza počela ipak malo kasnije? Bio je to prigovor kolege Alexa Callinicos-a na našoj raspravi o Moderni (na FPZ-u Sveučilišta u Zagrebu 22. svibnja 2009. u povodu izlaska Bidetove *Opće teorije moderne* (2008) u prijevodu prof. dr. Dragutina Lalovića i izdanju kolege Josipa Pandurića i njegova *Disputa*.

Njezin je ekonomski vrhunac doista nastupio koju godinu kasnije (Mandel 1981, 1982). No politički je ona inicirana već ratom u Vijetnamu, a političko-ekonomski koncem poratnoga *booma* u SAD-u i dotrajavanjem Big Governmenta (cf. Lowi 1969). No doista je sasvim jasno započela američkom inflacijom 1971. (Barisheff 2006) i s njom sustavom spojenih posuda povezanom naftnom krizom godinu nakon toga. Nakon političke odluke o odustajanju od zlatnog standarda i prelaskom na voluntarističko određivanje vrijednosti novca. Vrhunac je nastupio – opet voluntarističkim javnim politikama izazvan – najprije zbog Friedman-Nixonova zamrzavanja cijena, a zatim zbog nevjestog reguliranja naftne krize izazvane odustajanjem od zlatnog standarda. Rezultat je bio blago depresijsko-recesijski i teško- a i dugo-stagflacijski.

U današnjoj krizi aktualne rasprave pokazuju da krizu ne treba promatrati niti označavati samo udžbeničkim registriranjem pada GDP-a i trajanjem toga pada. Riječ je o rušenju i obnovi cijele privredne i društvene strukture, ili barem niza njezinih bitnih nosivih momenata (cf. Stiglitz 2009b, Goodman 2009). Američka inflacija 1971. kao izravan okidač krize zasigurno se uklapa u taj kriterij, a možda i u onaj udžbenički, ako se vrijednosti malo pomnije preračunavaju (cf. i Krugman 2009, Palley 2008, Strange 1998, Kurtzman 1993).

²⁹ Sredinom šezdesetih godina prošloga stoljeća, nakon postizanja vrha poratnoga privrednoga *booma* te s početkom njegova jasnog slabljenja, istekao je rok uspješnosti takve moguće, a do tada vjerojatno i potrebne liberalizacije.

čenju Nixonove administracije na kejnzijanske pozicije u razdoblju inflacije i naftne krize.³⁰

- (2) Posljedice rata u Vijetnamu i privredno su pogodile Ameriku, nenaviklu da u ratu, kakav mu god vojni ishod bio, gubi ekonomski.³¹
- (3) Afera Watergate stavila je točku na jedno razdoblje američkog političkog razvoja. Promijenila se politika, promijenilo se društvo, a privreda se nije promijenila na vrijeme.
- (4) Ali velika američka ukupna poratna privredna, politička i vojna svjetska ekspanzija, kao i počeci znanstveno-tehnološkijske revolucije bitno su ublažili silaznu putanju konca ovoga dugoga vala/velikoga ciklusa. To će omogućiti paradoksalan obrat u narednom razdoblju: promijenit će se privreda i društvo, a politika se neće mijenjati. Ili će se pak promijeniti u kontraproduktivnom smjeru, jer joj je predložak na koji reagira postao neproziran, virtualno impregniran ideološkim filtrima recepcije.

Konzervativno neoliberalna “kontrarevolucija” koja traje od početka 1970-ih u pokušajima izlaza iz krize kroz obračun s kejnzijanskim i ruzveltovsko-ajzenhauerovskim establišmentom po treći je put zaredom zanemarila rečeno Commonsovo pravilo. Deregulacija provedena u doba stagnacijskoga dugoga vala 1971-2007. ispravila je pogreške od prije konca razdoblja kejnzijanskoga “big governmenta”,

³⁰ Kako to već biva, teško je uspješno primjenjivati teoriju koju prezirete ili mrzite. Pitanje je možda koliko su se ove dvije krize “dogodile”, a koliko su (i, možda, zašto su) bile izazvane strategijama i politikama američke središnje državne vlasti. Cf. Kurtzman (1993) te Helbling & Turley (1975), po čijim se radovima vidi da je tada najprije “uništen novac”, zatim je zbog suzbijanja inflacije vođena politika naftnih cijena koja se nije mogla održati, a onda je za to optuženo načelo državne regulacije, a ne loša regulacija. No neovisno o tom otvorenom pitanju, bez ikakve natege, dakle na temelju i teorijskih i empirijskih podataka, može se slobodno ustvrditi da je Milton Friedman i kao teoretičar i kao nastavnik (Liu 2008, Hudson 2008, Klein 2008) i kao operativni politički savjetnik, ma koliko uistinu velik znanstvenik inače bio, najviše pridonio krizi sedamdesetih godina i dominantno stagnacijskom razdoblju 1971-2007. Razdoblje je empirijski u cjelini takvo usprkos iznimkama uzlaznih fluktuacija nakon 1980. i 1990. Cf. McGrattan & Prescott (2009). Usp. i Blinder (1979) te Yergin & Stanislaw (1998). Te su uzlazne fluktuacije možda bile i stratejski (dakle: intervencionistički, iako neoliberalni) napuhani “mjehuri”, već duboko u polju virtualnog uzlaza Matrix-kapitalizma (cf. str. 23-25 ovog teksta) koji je pod sobom strukturalno kopao sve dublju realno-privrednu jamu. U skladu s istaknutom Friedmanovom izjavom da “bez krize nema promjene!” (Klein 2008). Karl Marx se svojedobno osipao čirevima od pomisli da će u hegelovski inspiriranom obratu na planiranu analizu realnoga tržišta i cijena (nakon *Kapitala I-III*) morati završiti na “vulgarnim” Sayovim pozicijama. Milton Friedman nas je pak od silnoga antikejnzijanskog jeda na sebe samoga kao privremenog kejnzijanca sve “osuo” stagflacijom iz koje je nastala današnja kriza Matrix-kapitalizma – kao rezultatom i loše izvedenih kejnzijanskih te od njih možda još lošije postavljenih neoliberalnih politika.

³¹ Usp. npr. Campagna (1991), Lewis (1980, 1980a).

ali nije provođena s uvidom da je riječ o pogreškama većinom na razini Juglarova ciklusa koji se odvija unutar dugoga vala (Kondratjevljeva velikog ciklusa) i unutar stoljetnoga trenda (Braudel 1992, Imbert 1959). Strateške javnopolitičke pogreške koje je trebalo ispraviti nisu se strukturalno dogodile na razini toga vala i trenda, nego “pliće”. Takva deregulacijska pogreška u ispravljanju prethodne shematične regulacijske pogreške nije onemogućila povremene kraće uzlete u 80-ima, 90-ima i neposredno nakon 2000-e. No ona je izrazitije otvorila i prostor novim periodičnim krizama Juglarova tipa u tom razdoblju. Ali, što je puno važnije, otvorila je prostor dugom valu regresivnog društvenog i političkog restrukturiranja u Americi i svijetu, restrukturiranja koje je izravno uvelo u veliku krizu 2007.³²

Pogreška je među ostalim bila i posljedica jedne druge čvrste predrasude u ekonomskim teorijama cikličkih kriza. Riječ je o uvjerenju da će *take off* iz jedne velike krize odrediti oblik i dubinu naredne (Juglar, Hayek). Od sedamdesetih godina prošloga stoljeća to je bio u javnim politikama i strategijama razvoja odjelovljen razlog protiv državne intervencije u privredu. Državna se intervencija navodno mogla privremeno činiti poželjnom, ali bi ona zapravo bila tek najkraći put do narednoga kriznoga pakla. (Milton Friedman je, vidjeli smo, uspio odigrati obje glavne uloge u ovom igrokazu teorija). Tako su New Deal, ratna privreda u Drugom svjetskom ratu i Big Government nakon njega – u konzervativnim ekonomskim očima bili tek osnova za majku svih kriza na koncu velikoga ciklusa 1929-1971/1974.

Pa ipak, takvim predviđanjima usprkos, kriza početkom 1970-ih bila je dosta slaba i plitka. Umjesto kontroliranom liberalizacijom tijekom konjunkturalne recesije se pokušala presjeći neoliberalnim rezom nakon što je već počela. Plitka je kriza stoga bila “prevladana” “anti-intervencionističkom” neoliberalnom državnom intervencijom. Dubokom monetarističkom intervencijom za plitku krizu. Zaboravilo se da je slična reakcija (čak i po M. Friedmanu i A. Schwarz, 1971!) izazvala “Crni utorak” 1929, pa je upravo nju – ako Juglar-Hayekova predrasuda ima osnove – trebalo po svaku cijenu izbjeći. Ovaj je tip neoliberalne ili neokonzervativne državne intervencije trajao skoro 40 posljednjih godina. Riječ je pritom o državi koja je od New Deala nerazdvojena od društva, pa će s vremenom skoro neopazice zainteresirani dio društva i privrede početi u državno ime intervenirati u drugom dijelu društva i privrede, ali i u samoj klasičnoj državi. S pojačanjima intenziteta nakon novo-regulacijskih valova “deregulacije” u 1980-im i 1990-im godinama. Kakvi su bili rezultati takve države³³ i takve intervencije?

Ta je intervencija stvorila relativnu stagflacijsku osnovu ekonomskog i političkog razvoja do tada nepoznatu u novijoj modernoj povijesti. Usprkos kratkoročnim

³² Cf. Strange (1986, 1996, 1998), Minski (1992), Akerlof & Romer (1993), Akerlof (2006), Shiller (2008), Roubini (2005), Tausch (2006), Walter & Sen (2009).

³³ Cf. i Strange (1996), Weiss (1998), Yergin & Stanislaw (1998).

Juglarovim konjunkturama vezanim uz deregulacijske promjene. U zemljama svjetske regije jezgre izgradila je brojne globalističke, privatizacijske i nadasve financijske amortizere efekata svjetskog razvojnog relativnog usporavanja. (Relativnog u odnosu na poratno razdoblje, kao i u odnosu na ulaganja.) Produktivnost i efektivnost ulaganja relativno su jako smanjene baš u zemljama koje su izbjegle šokove usporavanja zahvaljujući svojoj svjetskoj relativnoj moći. One su apsolutno i relativno porasle u do tada nedovoljno razvijenim zemljama koje su išle putem liberalizacije, ali ne i do kraja neoliberalnim³⁴ i neodemokratskim putem (Kina, Brazil, Rusija, Indija). Kod najrazvijenijih, niti velika znanstveno-tehnološkijska revolucija niti čak i veća informacijsko-komunikacijska revolucija – u povijesti civilizacije bez pravoga presedana možda još od neolitske – nisu mogle izravno proporcionalno ubrzati dugoročni razvoj privreda izloženih takvoj konzervativnoj intervenciji. Kao dugoročno jalovu kompenzaciju za to uspjele su natproporcionalno ubrzati samo razvoj njihovih financijskih sektora, ali s velikim organski ugrađenim izgledima za njihovu katastrofu (cf. Minski 1992, Akerlof & Romer 1993, Akerlof & Shiller 2009). I izgledima za narednu veliku krizu, kakva je i započela 2007.

IV. Netočne dijagnoze vode nesigurnim oporavcima nakon krize

No ako njezine uzroke vidimo samo u financijskome sektoru, i samo u klintonovskoj deregulacijskoj točki na “i” reganomike i tačerizma (Canova 2008), te ako je vidimo samo kao krizu Juglarova tipa s tek (doduše opasnom) tendencijom da samo zbog pada financijskoga sustava preraste u novu Veliku depresiju ili barem recesiju, moći ćemo je tek privremeno suzbiti, ne i ozbiljno prevladati. Antikrizna politika danas se mora suočiti s kontraproduktivnom i kontra-proizvodnom društvenom i političkom strukturom socijetalne zajednice nadasve u najrazvijenijim zemljama te je radikalno mijenjati kako više ne bi bila stalni generator i dalje podzemno prijetelcega novoga velikoga kraha. No kako antikriznim politikama potaknuti razvoj realne privrede na toj osnovi i omogućiti novo razdoblje ubrzanog, ali harmoničnijeg razvoja na dulji rok?

Je li polu-kejnzijska, a polu-monetaristička intervencija države tipa Bernanke-Paulson 2008. dostatna za izlazak iz ovakve krize? Ako je dijagnoza koju smo ovdje skicirali točna, vjerojatno nije. Naime, ni čisti kejnzijski niti ostatak monetarističkog pristupa, kao ni samo šumpeterijanski pristup razvojnoj logici privrede, društva i politike – s poduzetničkim inovacijama različitih tipova u žarištu djelovanja svih angažiranih agensa i aktera – više nisu dostatni. Aktualni privredni, gospodarski, politički, društveni i kulturni razvoj i transformacija na nacionalnim i različitim svjetskim razinama sada imaju previše “sidara” u svakom od tih socijetalnih

³⁴ Cf. Stiglitz (2003).

područja/aspekata zajednice da bi ona mogla biti rutinski zahvaćena i “podignuta” samo po etabliranim i eventualno renoviranim čisto ekonomskim i ekonomsko-političkim paradigrama.

Do potpunije dijagnoze, a s njom i do nove paradigme, obnova krize i njezino veliko i opasno produbljivanje prijetit će i dalje. A ako je klasična državna intervencija kejnzijanskog tipa od 30-ih do 70-ih godina prošloga stoljeća doista izazvala plitku krizu 70-ih, kakvi bi mogli biti karakter i dubine ove nove Velike krize i depresije, kakva je najavljena u prvoj deceniji ovoga stoljeća započetom (pa zasad zaustavljenom) revolucijom cijena (Hackett-Fischer 1998)?

Promotrimo sekvenciju kontrapunkta političko-ekonomskog razvoja na prijelazu milenija koji daje najuži kontekstualni okvir sadašnjoj krizi i onoj koja tek predstoji te zadaje njihovu unutarnju strukturu čija djelovanja treba antikrizno i anticiklički prevladati u antikriznim i anticikličkim politikama:

- (1) Serija učestalih Juglarovih kriza, nacionalnih i svjetskih, ponovo globalno disperziranih kao u 1920-ima, upozoravala je da se nešto sprema. Švedska, azijska, posebno hongkonška i japanska kriza bile su preludij za LTCM, NASDAQ, Enron.³⁵
- (2) Dužničke latentne krize diljem svijeta upozoravale su na prenapregnutost i neadekvatnost svjetskog financijskog sustava.³⁶
- (3) Ratovi koje SAD vodi u ovom razdoblju (Irak, Afganistan, disperzirana al'Khaida), iako u tradiciji vanjskopolitičke i vojne podrške američkom domaćem privrednom razvoju (North 2009), ne angažiraju dodatne američke privredne potencijale kao svjetski ratovi, baš kao što to nije činio ni rat u Vijetnamu. Stoga oni sada samo iscrpljuju umjesto da i prednaprežu privredu i društvo.
- (4) SAD donekle gubi neupitno svjetsko privredno vodstvo. I to ne od Engleske, EU-a i Japana, što se ranije moglo očekivati, već od pristizućih Kine, Indije, Brazila i Rusije.
- (5) Financijski sektor u SAD-u i mnogogdje u svijetu postaje samodovoljan, doživljavajući realnu privredu kao nužno zlo, ili u najboljem slučaju tek kao teren svojih špekulacija. Realna privreda gubi nekadašnju makroekonomsku motivaciju (Akerlof 2006), postaje područje za “looting” (Akerlof & Romer 1993), a monetarna politika kao središnja među makro-ekonomskim politikama gubi orijentaciju i nezasluženu prednost koja joj se daje

³⁵ Cf. Englund (1999), Dougherty (2008, 2009), Nanto (1998), Kanaya & Woo (2000), Roubini (2007), Healy & Palepu (2003).

³⁶ Cf. Roubini & Setser (2004), Dimski (2002).

pred fiskalnom (Minski 1992) i širom razvojnom politikom, vezanom uz konkretne politike razvoja, napose one usmjerene na jačanje ljudskog kapitala (Becker 1993, Shultz 1981).

Iz daljnje/naredne krize još će manje biti moguće izaći nekim spontanim *take offom* nego što je to moguće danas u krizi 2007-2010, shvaćenoj kao Juglarovoj. Dugoročno rješenje ove dugoročne krize bit će moguće samo na osnovama potpuno novog i nikad tako velikog političkog projekta u kojemu će morati aktivno sudjelovati cijeli svijet. A takav je projekt moguć (kao uspješan) ne tek na putu pokušaja i pogrešaka nastalih iz velike svjetske potrebe za izlazom, već na osnovi dubljih znanstvenih uvida u karakter i pedigree krize. Ako ništa drugo, na to upućuju megatroskovi toga izlaza u novcu, političkoj i socijalnoj energiji, kao i velika mogućnost fatalnih pogrešaka u “promuvavanju” (Lindblom 1959) kroz stjenjake političke i znanstvene *terrae incognitae* na tome putu.

Kako vrijeme ide, a i kako idu brojna znanstvena istraživanja na ovu temu, sve se više otkriva mogućnost da se – još bez prave svijesti o tome – zapravo nalazimo usred (cikličke?) krize same Moderne. Ta je kriza tek dodatno provocirana i produbljena pogrešnim ili lažnim javnim politikama i poluslijepim velikim političkim strategijama. U svojim temeljima ona je nadasve rezultat autonomnog inkrementalnog socijetalnog procesa, inherentnog “čistoj” logici oblikovanja i preoblikovanja same Moderne, relativno neovisnog o deliberativnim, ali i biheviornalnim strategijama i sustavima. Stoga ovdje rutina *mainstreama* političke znanosti koja nije shvaćena i prakticirana kao integralna i društvena, kao ni ona ekonomske znanosti koja je shvaćena kao samo tehnička – ne može zahvatiti problem jer on daleko prelazi granice istraživanja za koja su rutinske istraživačke tehnike i procedure razvijane i razvijene.

V. “Moderna normala” kao presjek političkoga/socijetalnoga prostora u dinamičkom koridoru kojim se kreću tendencije ciklusa u realnome vremenu

Po elementima koje smo ovdje dijelom nabrojili (a dijelom se podrazumijevaju na temeljima poznatih povijesnih činjenica – uključujući empirijske podatke te moderne i suvremene političke i političko-ekonomske teorije – kao i na osnovama djelujućih ideologija), ova vrsta krize mogla je biti oblikovana radikalnim uneravnoteženjem globalne i državno-nacionalnih političkih struktura Moderne same.³⁷ Moja hipoteza (izvedena iz istraživanja političke teorije privrednih i socijetalnih ciklusa) jest da je “normalna” struktura Moderne ili Moderna Normala (MN) formirana kao latentni ekvilibrij u osvjetljenju prizmi s “facetama” koje ćemo ovdje tek skicirati

³⁷ Cf. i Palan (2002), Beck, Giddens, Harvey (prema op. cit.).

– kroz ciklički razvoj drugoga milenija, a osobito izrazito u njegovoj drugoj polovini.³⁸ Riječ je dakle o svojevrsnom strukturalnom “presjeku” procesa koji se odvijaju u cikličkoj dinamici svjetskoga i državno-nacionalnih razvoja.

Još sasvim ugrubo i tek indikativno³⁹ tu možemo vidjeti *layout* fundamentalnog političkog prostora Moderne, kao strukturalnog presjeka vremenskoga koridora u kojemu se odvijaju socijetalni, politički, privredni i političko-ekonomski ciklusi, između:

- (1) hobzovske/kantovske točke “političkoga” – moć i sloboda (vidi Beck 2001, Lalović 2008),
- (2) lokovske/smitovske točke “individualnoga/osobnoga” i pravno osobnoga – građani i korporacije,
- (3) hegelovske/kejnzijanske točke društva države-nacije (vidi Lalović 2008), s nacionalnim tržištem umreženim u svjetsko, te
- (4) valerštajnovske/brodelovske točke globalnog modernoga svjetskoga sustava s mnoštvom preklapajućih društava država-nacija te s disperzijom političkih i ekonomskih klica krucijalnih događaja kroz sustav koncentričnih krugova od centra k periferiji, koji se svi odnose spram sve četiri nosive točke sustava. (Faceta 1)

U središnjem dijelu polja ovako strukturiranoga modernoga političkog prostora, u području njegovih modernih ravnoteža ili modernih normala, točke su dobrih politika, dobrih upravljanja i dobre vladavine, s dobro uravnoteženim i harmoniziranim rastom i razvojem.

³⁸ Cf. F. Braudel (1992).

Alternativne točke ravnoteže ovdje nisu tek hipotetske, pa čak ni statističke. Riječ je o stano-vitoj inherentnoj dinamičkoj normali sličnoj obrascu jednog Marxova razmišljanja iz *Grundrisse* (1979): svaka tržišna cijena predstavlja reagiranje na druge neravnotežne cijene, a ravnotežna ili normalna cijena zapravo je rezultirajuća tendencija koja “upravlja” cjenovnim procesom. No takvu ulogu nikada ne može imati neka pojedinačna ravnotežna cijena. Niti ona koja bi se mogla naknadno statistički izračunati, a još manje ona koja bi mogla biti unaprijed komandno zadana. Stoga je ovdje, u procesiranju MN, riječ o kombinaciji niza inkrementalnih i deliberativno-projektivnih procesa koji se u svojoj cjelini povijesne dinamike odvijaju slično ovom tržišnom procesu kako ga je shvatio Marx. Ovoga puta ne radi se o cjenovnim, nego o političkim i socijetalno-razvojnim procesima. Pokazuje se da i njihova dinamika ovisi o inherentnoj stalno latentnoj normali. Njihova društvena i privredna uspješnost ovisi o njihovu (uvijek novom i ne do kraja podložnom planiranju, ali ni dereguliranoj stihiji) zasad još uvijek modernom/nemodernom dinamičkom “normaliziranju” ili “denormaliziranju”.

³⁹ Nije osobito teško prikazati i izložiti procese formiranja ove normale i njezinih sastavnica, kao i više različitih varijanti njezina denormaliziranja, ali bi bilo preopširno. Stoga o tome na drugome mjestu, drugom prigodom.

U (shematski) četiri točke radikalnih neravnoteža loše se politike provode s često fatalnim ishodom. A politički/ekonomski/socijetalni svjetski i nacionalni poreci transformiraju se u (barem parcijalne) varijante totalitarnih poredaka. Ili u oblik manje ili više blizak tome – uz zamrznutu nivelaciju bogatstva oblika moderne dinamike. (Faceta 2)

Tako, ako imamo slučaj imperijalnog, na financijsku korporaciju orijentiranog radikalnog uneravnoteživanja, dobivamo prostor ispražnjen od političkoga, od individualnoga, od moderno-svjetskoga i od države-nacije/društva-privrede.

Umjesto uravnoteženog prostora moderne normale dobivamo denormalizirani prostor denormalizacije Moderne između četiri ideologizirane točke: 1. “Ekonomskoga” umjesto “Političkoga”, 2. “Korporativnoga” umjesto “Individualnoga/Osobnoga”, 3. “Globalnoga” umjesto “Svjetskoga” i 4. razbijenoga “Društva” umjesto “Države-nacije/društva-privrede”. Taj je novi prostor fatalno neekonomski, neindividualan i neosoban, neglobalan i nesocijalan. Pa je tako u konačnici i neekonomičan i anti-korporativan, nefunkcionalan na razini i javnih i poslovnih politika. Dvije točke načela kao stalnih vektorskih sila Moderne (I. i II.), kao i dvije točke realnih i uvijek dvovrskih političkih, privrednih i društvenih procesa/struktura (III. i IV.) transformiraju se u irealne ideologijske strukture/procese u kojima je u konačnici neuspješna špekulacija jedini mogući ishod. Stoga u međuprostoru denormalizacije niti jedna od silnica/točkaka ne funkcionira u skladu sa svojim izvornim nazivom i smislom. “Korporativno” potapa korporacije kao i individualne pojedince. “Globalno” prijete deglobaliziranjem svijeta. A “Društveno” bez moderne države i modernoga građanstva razara društvo i privredu.

Novija i uopće suvremena politika i menadžment, uz *mainstream* suvremene ekonomske i političke znanosti, izgubili su makar i tek intuitivan moderan osjećaj i smisao za moderno političko te za granice i strukturu prostora moderne normale. Posljedično, sada su u velikim poteškoćama da s takvih pozicija projektiraju teorijski i praktički *take off* iz aktualne krize. A puko čekanje na spontani *take off* im je politički i poslovno neprihvatljivo.

Ovdje smo izveli tek skicu osnove moderne normale (MN), provjerenu u navedenoj literaturi (kao i onoj koju ovdje nismo navodili, posebno onoj vezanoj uz fundamentalna istraživanja nužna za njezinu izvedbu). Izveli smo u skici i aktualnu kriznu varijantu njezine denormalizacije. Njezina preciznija i dokumentiranija alterniranja bit će izvedena na drugom mjestu i u drugoj prigodi. Pravi je paradoks da se MN može činiti kao otkrivanje tople vode (meni svakako). Nevjerojatna je činjenica da nešto u toj mjeri pokriveno svjetski poznatim fundamentalnim istraživanjima, a sada neposredno i empirijskim podacima o aktualnoj krizi i njezinoj genezi – uopće treba dokazivati. No činjenica je isto tako da se svjetske i nacionalne državne i poslovne politike već dugo nisu vodile takvim elementarnim uvidima. Više su im

odgovarale ideološke floskule koje su – činilo se – barem kratkoročno bolje pokrivala njihove neposredne interese. Djelomice smo ovdje, nadam se, uspjeli pokazati kako i zašto.

Pokazna je vježba uvida u takvo stanje i upravo završeni *summit* o planetarnim klimatskim promjenama u Kopenhagenu. Polarni se led topi, Golfska se struja zagrijava; prijete i djelomični svjetski potop i novo ledeno doba. Ali je osnovno političko pitanje tek tko je za koliko pripravan makar i minimalno smanjiti emisije klimatski štetnih plinova i tko će podnijeti koliko troškova – ako će uopće.

To je samo druga varijanta nedavne ekspertize iz jedne ugledne američke *Novine*: SAD mora opet početi više proizvoditi nego trošiti, dići produktivnost realne privrede i s tim povezati svoju monetarnu politiku. Umjesto da ciljevi te politike budu određeni neposrednim privatnim interesima njezinih nositelja u financijskom sektoru koji je postao pseudo-državni regulator i privrede i države i društva. Cijele državno-nacionalne socijetalne zajednice, povezane sa svjetskom. I to je pučkoškolska “topla voda”. Ali je i prvorazredno pitanje američkog opstanka i opstanka modernoga svjetskog poretka.

V. Umjesto zaključka: Denormalizirani i demodernizirani polu-totalitarni Matrix-kapitalizam

Konac američkog kapitalizma (kakav smo dosad poznavali) već se više od godinu dana prepesimistički (ili pak preoptimistički) uporno i dosta bezuspješno najavljuje ili čak objavljuje (npr. Buitter 2008). Riječ je vjerojatnije ipak samo o otvaranju vrata za okončanje jedne varijante toga kapitalizma kao dosad poznatoga političkog projekta. Da je kod modernoga kapitalizma općenito riječ nadasve o političkom projektu vezanom uz jedan većinom spontani povijesni i u svom temelju socijetalni trend, jasno je barem od Karla Polanyia (1944), ako već ne od Smitha ili Marxa. Kakav je to točno projekt bio i kako se mora redizajnirati, to je već manje jasno.

Susan Strange (1986, 1998, 1996) ukazala je da se projekt temeljito oteo iz ruku svojih projekatnata kad su operacije njegovih financijski nosivih institucija (Minski 1992) globalizacijski, ali i u okvirima nacionalnih tržišta prerasle domete djelovanja i najmoćnijih nacionalnih državnih vlasti. No, kako se na koncu priznalo u ovoj krizi (Greenspan 2008), to je i bilo dio projekta. Povjerovalo se ideološki fundamentalističkoj neoliberalnoj tezi da će financijski sektor, amalgamirajući na svoj specifičan način bankarske i investicijske funkcije s funkcijama makro-regulacije koje su otete de-moderniziranoj državi, bolje od nje regulirati privredu. Dapače, da će – umjesto nje, i od nje bolje – čak i realno privređivati! Umjesto toga, na volšeban način počela je nestajati makro-ekonomska motivacija u američkoj privredi (Akerlof 2006), a svjetska se počela tresti u ritmu Juglarovih ciklusa. Na rubu legalnosti, ili i preko njega, financijsko je poslovanje počelo sličiti organiza-

ciji zločinačkih pothvata (Akerlof 1993), a struktura američkog privređivanja, ali i američkoga društva i politike nenadano je počela sličiti južnoameričkoj (Roubini 2004, Laurent 2003)! Istodobno, tržište u realnoj privredi prestalo je biti područjem proračunatih investicijskih rizika i postalo područjem financijskih “oklada” na derivative s unaprijed sigurnom dobiti (LTCM, Enron, Wall Street 2007-2008). Čak su se i financijski sektori korporacija u realnoj privredi počeli baviti takvim kladenjem umjesto financijama vlastitih proizvodnih sektora. Američka se politika pak, u “ratu Bushevih” na primjer, prestala baviti osiguravanjem američkih nacionalnih interesa i postala poligonom ostvarivanja profita familijarnih interesnih kartela.

Cijeli se sustav počeo i politički i ekonomski ponašati poput ritualizirane (cf. Tainter 2007) mamurne replike dekadentnog centralno-planskog sistema, ispunjenog birokratskim voluntarizmom usprkos tome što je teorijski i ideološki legitimiran kao njegova suprotnost. Da nije riječ o stilskoj figuri ili pak o najobičnijem pretjerivanju, pokazao je nalaz istraživača BA School na Yaleu da se upravljačke strukture kompanija u realnoj privredi sve više bave dotjerivanjem tromjesečnih izvještaja o izvršavanju centralnih planova kompanije.⁴⁰ Te da stoga nemaju vremena za bavljenje poduzetničkim strategijama vlastitoga razvoja.

Susan Strange pogodila je i više nego što je ciljala svojim *kasino-kapitalizmom*. Ona je mislila tek na to da svjetski financijski sustav sada radi danonoćno, kao u Las Vegasu. A zapravo se doista počelo raditi o virtualnoj svjetskoj kockarnici koja je zamijenila realno za virtualno i otvorila danonoćnu svjetsku “space opera” SF-igricu najvećih zamislivih razmjera. Kulturni film “Matrix” doista sliči pravoj dječjoj igrici u usporedbi s ovom volstritskom matricom. Kriza koja je samo (možda) kulminirala 2008. djelovala je poput hladnog tuša iz pravoga (filmskoga) “Matrixa”:

– Dobrodošli u pustinju realnoga! (Žižek 2002)

No tuš je bio nedostatno otrežnjavajući. Kao što je Maurice Allais upozoravao još 1998, dakle deset godina ranije, i kao što Paul Volcker upozorava danas,⁴¹ ni iz monetarnoga niti iz realno-privrednoga aspekta kriza ne može biti svladana ako se čvrstom i transparentnom državnom regulacijom ne spriječi miješanje običnog, investicijskog i osiguravateljskog bankarskog i burzovnog poslovanja. Pritom, po Allaisu (ali čak i po Friedmanu!),⁴² novac mora ostati državno-nacionalno reguliran (cf. i Baletić 2009, za socijetalno razumijevanje novca). Dakle, ne smije postati ni-

⁴⁰ Cf. i Taleb (2009).

⁴¹ Cf. Connely (2009), Armitstead (2009), Bartiromo (2009), Fitz-Gerald (2009a).

⁴² Iako vjerojatno s različitim razlozima. Friedman se prije svega vodio motivima svjetske monetarne dominacije preko dolara, pa preko njega i američkom imperijalnom strategijom, a Allais uspješnošću realnoga privređivanja u interesu svih država-nacija, a napose Francuske (Allais 1999, 1999a, 1999b; Friedman 2006).

ti svjetskom valutom umjesto nacionalnih (za razliku od “svjetskog novca” pored nacionalnih valuta) niti ga smiju samostalno kreirati privatne banke ili neki njihov svjetski konzorcij kakav se po najavama predlaže u Baselu III!⁴³ Korporacije, pa ni bankarske, nisu sposobne za uspješnu svjetsku vladavinu, kao ni za nacionalnu, niti se za nju mogu osposobiti (cf. E. Andrews 2008 i Greenspan 2008).

Ne samo aktualna kriza i protu-krizna politika (Akerlof & Shiller 2009) nego i cijele, zasad ne konačno oborene strategije deregulacije, kao i globalizacije koje su do krize dovele, moraju biti prosijane kroz kritičko sito provjere stvaraju li kupovno moćna nova radna mjesta na profitabilnim, socijalno i ekološki odgovornim osnovama – ili ih ne stvaraju. To je jedini put iz virtualnog Matrix-kapitalizma kojim je na tako katastrofalan način zamijenjeno realno privređivanje i gospodarenje nacionalnim i svjetskim resursima i njihovim razvojem. Tim bi se putem moralo, a možda bi se i moglo krenuti. Ali hoće li se i kad će se – ne zna se.⁴⁴

⁴³ Cf. npr. Engdahl (2008), Askari (2008, 2008a), Tarullo (2008).

Riječ je o starom, ali vrlo dugoročnom Hayekovu projektu bitnom za politički program neformalne neoliberalne Internacionale još iz razdoblja Mont Pelerin (cf. Strpić 1998). Projekt su preuzeli američki libertarijanci i dio baštinka austrijske škole političke ekonomije, okupljeni oko američkoga Mises Instituta. Ali očito i svjetska bankarska “kontrola”. Usp. Hayek (1937, 1976, 2008), Mises (1912, 1949), Rothbard (1984, 1999).

⁴⁴ Tako je po prilici naslovio svoj zadnji tekst u životu i stari Paul Samuelson (2009). Pa s time i mi možemo zaključiti.

F 1**MODERNA NORMALA**

MODERNA PRAKTIČNO-POLITIČKA ŽARIŠNA TOČKA STATIKE
I DINAMIKE POLITIČKE EKONOMIJE, JAVNIH POLITIKA TE POLITIČKE
I DRUGIH DRUŠTVENIH I HUMANISTIČKIH ZNANOSTI

I.

Političko

Individuum. Zajedništvo.
Sigurnost. Komuniciranje.
Moć. Sloboda.

***1**

Točka pune anarhije
(hipotetska)

#1

Točka maksimalnih individualnih
prava i sloboda

IV.

Država-nacija

Država-društvo.
Pravna sigurnost. Tržište.
Politika. Javne politike.
Privreda. Kultura.

***4**

Točka pune totalitarne vlasti
(Foucaultov obrazac)

#4

Točka optimalne unutarnje
državne intervencije i penetracije
javnih politika – mješovita privreda

Područje ravnoteže/moderne normale,#0⁴⁵**uspješnih javnih politika i dobrog upravljanja**

#2

Točka najboljeg korporativnog
vođenja i visoke profitabilnosti
s visokim osobnim prihodima

#3

Točka optimalne međunarodne
politike, globalne regulacije i
optimalizacije strateških ciljeva

***2**

Točka punog korporacijskog
totalitarizma:
Matrix-kapitalizam

***3**

Točka punog
globalnog imperijalizma
svjetske metropole

II.

Individualizirana osobnost

Fizički pojedinac.
Građani. Pravne osobe.
Političke, društvene i privredne
korporacije.

III.

Svijet

Moderni svjetski sustav.
Svjetska međunarodna povezanost.
Međunarodne organizacije.
Globalna regulacija. Svjetska
privreda i svjetsko društvo.

⁴⁵ #0 = Hipotetska točka savršene moderne ravnoteže. Točka maksimalne harmonizacije i penetracije strategija modernih javnih politika – i optimalne realizacije posebnih interesa te zajedničkoga/općega dobra/bogatstva na tržišnim i demokratskim osnovama.

F 2**“KORPORACIJSKA” DENORMALIZACIJA MODERNE****tipa MATRIX-KAPITALIZMA**

Globalizirani imperijalni novčarski poredak

I. Ne-političko “EKONOMSKO”

Ograničena stvarna komunikacija i uzajamno razumijevanje.
 Suvišnost ljudi i ideja. Nesigurnost.
 Nestajanje stvarne ljudske moći.
 Elementi podplemenskih sustava.
Homo economicus kao vladajuće načelo i kao princip ekonomskoga gubitništva.
 Gubljenje kulture zajednice.

***1**

Točka anarhije kao praktičkog političkog projekta

1. Javnopolitički aranžmani gubljenja osobnih i građanskih prava. Neindividualni pojedinac. Pad osobne kulture i ljudskog kapitala.

IV. De-nacionalizirano “DRUŠTVENO”

Nesuverena “društva” kao konglomerati pod-društava. Realna privreda kao margina podsustava novčarstva. Novčarski sektor kao supstitut regulativnih funkcija države. Lobiranje umjesto demokratskog i uopće političkog procesa. Ideologizirani i formalizirani ekonomistički modeli umjesto društvenih i političke znanosti. Gubljenje društvene i političke kulture.

***4**

Točka disfunkcionalnih zajednica i “društava”/“privreda” bez moderne države

#4. Javnopolitički aranžmani pada produktivnosti, inovacija, zaposlenosti, uspješnosti razvojnih strategija. Jačanje volontarističke represije. Pad slobode medija.

Točka bez modernog**#0****povratka**

#2. Javnopolitički aranžmani jačanja korporacijskih disfunkcija. Novo korporativno centralno planiranje bez nacionalnog i globalnog razvojnog vidokruga. Špekulativni financijski makro-sustav.

***2**

Točka individualnih i korporacijskih disfunkcija

#3. Javnopolitički aranžmani za nenacionalni globalni novac. Centralna pozicija netransparentnoga globalnog financijskog investiranja. Svjetska privreda kao globalni kasino. Pad globalnog klimatskog sustava.

***3**

Točka novih svjetskih zidova i podjela

II.**Neosobno “KORPORATIVNO”**

Virtualne potrebe igre velikih financijskih korporacija zauzele su mjesto individualnih i korporativnih prava. Bez ograničenja moći nema realnih prava niti stvarnih osobnosti: ostaju samo u konačnici smanjivane realne moći.

III.**Nesvjetsko “GLOBALNO”**

“Globalno” razara svjetski prostor. Globalno je podijeljeno, regionalno i nacionalno oživljavaju, ali s kontroverznim realnim i bez pravog modernog karaktera. Globalno postaje partikularno i nelegitimno. Npr. kroz Basel III.

LITERATURA

- Aghion, Philippe (2001) "Schumpeterian growth theory and the dynamics of income inequality", Walras Bowley Lecture delivered at *The 1999 North-American Meeting of the Econometric Society*, NAES, Madison, Wisconsin, May 10
- Aglietta, Michel et Alain Lipietz (2009) A la recherche d'un modèle de croissance, *Esprit*, 11, Novembre
- Akerlof, George (2006) The Missing Motivation in Macroeconomics. Presidential Address, American Economic Association, Chicago IL, Nov. 15
- Akerlof, George et al. (1993) Looting: The Economic Underworld of Bankruptcy for Profit, *Brooking Papers on Economic Activity*, Vol. 1993, No. 2, The Brookings Institution
- Akerlof, George & Robert Shiller (2009) *Animal Spirits: How Human Psychology Drives the Economy, and Why It Matters for Global Capitalism*, Princeton & Oxford, Princeton University Press
- Alesina, Alberto & Nouriel Roubini, with Gerald Cohen (1997) *Political Cycles and the Macroeconomy*, Cambridge Mas., MIT Press
- Allais, Maurice (1999) *La crise mondiale d'aujourd'hui: Pour des profondes réformes des institutions financières et monétaires*, Paris, Editions Clement Juglar
- Allais, Maurice (1999a) L'éclatante faillite du nouveau credo, *Le Figaro*, 27 dec.
- Allais, Maurice (1999b) *La Mondialisation. La Destruction des Emplois et de la Croissance. L'Evidence Empirique*, Paris, E. C. Juglar
- Allais, Maurice (2001) *Fondements de la dynamique monétaire*, Paris, E. C. Juglar
- Andrews, Edmund L. (2008) Greenspan Concedes Error on Regulation, *New York Times*, Oct. 23
- Andrews, Marcellus (2008) Beyond the Abyss: America's Economic Future After the Financial Crisis, *Dissent Magazine*, Oct. 16
- Arghiri, Giovanni (2007) *Adam Smith in Beijing: Lineages of the twenty-first century*, London & New York, Verso
- Armitstead, Louis (2009) Ex-Fed chief Paul Volcker's 'telling' words on derivatives industry, *Telegraph*, Dec. 8
- Askari, Hossein & Noureddine Krichene (2008) Monetary despotism, *Asia Times on line*, Oct. 21
- Askari, Hossein & Noureddine Krichene (2008a) Central banks need a Basel III, *ATol*, Aug. 29
- Baletić, Zvonimir (1965) *Marksistička teorija ekonomskih kriza*, Zagreb, Naprijed
- Baletić, Zvonimir (1972) *Ekonomski proces i ekonomska teorija*, Zagreb, Informator
- Baletić, Zvonimir (2009) Kriza i antikrizna politika, *Ekonomski preglad*, 1-2

- Barisheff, Nick (2006) August 15, 1971: Inflation Unleashed, *Financial Sense University*, May 11
- Bartels, Larry M. (2008) *Unequal Democracy: The Political Economy of the New Gilded Age*, Princeton, Princeton University Press
- Bartiromo, Maria (2009) Interview with White House Economic Adviser Paul Volcker, CNBC, *Maria Bartiromo's Investor Agenda, The Insider's Access*, Nov. 3
- Beck, Ulrich (2001) *Pronalaženje političkoga: Prilog teoriji refleksivne modernizacije*, Zagreb, Jesenski i Turk
- Becker, Gary (1993, 1960) *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*, Chicago, University of Chicago Press.
- Benner, Katie & Christopher Tkaczyk (2008) 8 who saw the crisis coming... and 8 who didn't, *Fortune*, Aug. 6
- Besomi, Daniele (2005) Clement Juglar and the transition from crises theory to business cycle theories, *100 years from Juglar conference*, paper, Paris, 2 Dec.
- Bidet, Jacques (2008) *Opća teorija moderne: Teorija prava, ekonomije i politike*, Zagreb, Disput
- Blinder, Alan (1979) *Economic Policy and the Great Stagflation*, New York, Academic Press
- Braudel, Fernand (1992) *Vrijeme svijeta*, Zagreb, A. Cesarec
- Brown, Ellen (2008) Financial Meltdown: The Greatest Transfer of Wealth in History, How to Reverse the Tide and Democratize the US Monetary System, *Global Research*, <<http://www.globalresearch.ca>>, Oct. 17
- Buiter, Willem (2008) The end of American capitalism (as we knew it), *Financial Times*, Oct. 17
- BusinessWeek, editorial (2003) Overcoming NASDAQ's Crisis, *BW*, Aug. 11
- Callinicos, Alex (1995) Imperialism and global political economy, *A Quarterly Journal of Revolutionary Socialism*, No. 108
- Campagna, Antony S. (1991) *The Economic Consequences of the Vietnam War*, New York, Praeger
- Canova, Timothy A. (2008) The Legacy of the Clinton Bubble, *Dissent*, Summer
- Charolles, Valerie (2009) Quelle mesure du progrès économique?, *Esprit*, Aout-sept.
- Cheung, Edward (2007) *Baby Boomers, Generation X and Social Cycles*, vol. 1: *North American Long-waves*, Toronto, Longwave Press, http://www.longwavepress.com/longwave_social_cycles/index.htm
- Chossudovsky, Michel (2008) *Globalizacija bijede*, Zagreb, Prometej
- Colebach, Hal K. (2006) *Beyond the Policy Cycle: The policy process in Australia*, Sydney, Allen & Unwin
- Commons, John R. (1990, 1959, 1934) *Institutional Economics: Its Place in Political Economy*, New Brunswick, Transaction Books

- Connely, Eileen (2009) Paul Volcker: Economic Crisis May Be Worse Than Great Depression, *The Huffington Post*, Feb. 20
- Cornwell, Rupert (2009) The First Decade: The age of uncertainty, *The Independent*, Dec. 7
- Dimski, Gary A. (2002) The International Debt Crisis, <http://economics.ucr.edu/papers02/02-10.pdf>
- d'Ormesson, Wladimir (1933) *La Grande Crise mondiale de 1857: l'histoire recommence, les causes, les remèdes*, Paris, M. D'Hartoy
- Dougherty, Carter (2008) Stopping a Financial Crisis, the Swedish Way, *New York Times*, Sept. 23
- Dougherty, Carter (2009) Swedish crisis advice: Bite the bullet on banks, *NYT*, Jan. 21
- Engdahl, F. William (2008) Behind the Panic: Financial Warfare and the Future of Global Bank Power, Global Research <<http://www.globalresearch.ca>>, Oct. 9
- Englund, P. (1999) The Swedish banking crisis: roots and consequences, *Oxford Review of Economic Policy*, Vol. 15, No. 3
- Erturk, Korkut A. (2002) Revisiting the Old Theory of Cyclical Growth: Harrod, Kaldor cum Schumpeter, *Review of Political Economy*, Vol. 14, No. 2
- Esprit, editorial (2008) Quel retour à l'Etat dans la crise économique?, *Esprit*, dec.
- FAIR/Forum pour d'autres indicateurs de richesse (2009) *Un diagnostic juste des propositions decevantes*, www.esprit.presse.fr, <http://www.idies.org/index.php?post/Commission-Stiglitz:-un-diagnostic-juste-des-proposition-decevantes2>
- Farmer, John D. & John Geanakoplos (2009) The Virtues and Vices of Equilibrium and the Future of Financial Economics, *Complexity*, Jan/Feb, *Cowles Foundation Paper No. 1274*
- Fitz-Gerald, Keith (2009) Three Ways to Know When the Credit Crisis Hits Bottom, *Urgent Report*, Baltimore, Money Morning
- Fitz-Gerald, Keith (2009a) Bring Back Glass-Steagall, *Money Morning*, Dec. 12
- Fisher, Irving (1928) *Money illusion*, New York, Adelphi
- Fostel, Ana & John Geanakoplos (2008) Leverage Cycles and the Anxious Economy, *American Economic Review* 98 (4)
- Friedman, Milton (1970) The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits, *The New York Times Magazine*, Sep. 13
- Friedman, Milton (1973) *Teorija novca i monetarna politika*, Beograd, Rad
- Friedman, Milton (1999) The Business Community's Suicidal Impulse, *Cato Policy Report*, March/April, Vol. 21, No. 2
- Friedman, Milton (2006) Why Money Matters, *Wall Street Journal*, Nov. 17
- Friedman, Milton & Anna Jacobson Schwartz (1971) *A Monetary History of the United States, 1867-1960*, Princeton, PUP

- Geanakoplos, John (2009) The Leverage Cycle, neobjavljeno, <http://cowles.econ.yale.edu/gean/publications.htm>
- Glasner, David et al., eds. (1997) *Business cycles and depressions*, New York, Garland
- Goldstein, Joshua (1984) Long Cycles of Economic Growth and War: Toward a Synthetic Theory, APSA, Wash. DC, Sep.
- Goodin, Robert E. & Tilly, Charles (2006) *Contextual Political Analysis*, Oxford, OUP
- Goodman, Peter, S. (2009) Emphasis on Growth Is Called Misguided, *New York Times*, Sep. 22
- Goodman, Peter, S. (2009a) The Recession's Over, but Not the Layoffs, *New York Times*, Nov. 7
- Gray, John (2002) *Lažna zora*, Zagreb, Masmmedia
- Greau, Jean-Luc (2009) Pour un nouveau système bancaire, *Le Débat*, 157, nov.-dec.
- Greenspan, Alan (2008) Testimony in Committee of Government Oversight and Reform, u: Andrews (2008)
- Guenaire, Michel (2009) *Il faut terminer la révolution libérale*, Paris, Flammarion
- Hackett-Fischer, David (1998) *The Great Wave: Price Revolutions and the Rhythm of History*, Oxford, OUP
- Harvey, David (2007) *A Brief History of Neoliberalism*, Oxford, OUP
- Hayek, Friedrich A. von (1925) Die Waehrungspolitik der Vereinigten Staaten seit der Ueberwindung der Krise von 1920, *Zeitschrift fuer Volkswirtschaft und Sozialpolitik*, N. F. 5
- Hayek, Friedrich A. von (1925a) Das amerikanische Bankwesen seit der Reform von 1914, *Der Oesterreichische Volkswirt* 17
- Hayek, Friedrich A. von (1928) Einige Bemerkunen ueber das Verhaltnis der Geldtheorie zur Konjunkturtheorie, *Schriften des Vereins fuer Sozialpolitik*, vol. 173, 2
- Hayek, Friedrich A. von (1989, 1937) *Monetary nationalism and international stability*, Fairfield N. J., A. M. Kelley
- Hayek, Friedrich A. von (2009, 1972) *A Tiger by the Tail*, London & Auburn Al., The Institute of Economic Affairs & Ludwig von Mises Institute
- Hayek, Friedrich A. von (1990, 1976) *Denationalisation of Money – The Argument Re-fined: An Analysis Of the Theory and Practice of Concurrent Currencies*, London, The Institute of Economic Affairs
- Hayek, Friedrich A. von (2008) *Prices and Production and Other Works: F. A. Hayek on Money, the Business Cycle, and the Gold Standard*, Auburn, Alabama, Mises Institute
- Healy, Paul M. & Krishna G. Palepu (2003) The Fall of Enron, *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 17, No. 2, Spring
- Helbling, Hans H. & James E. Turley (1975) Oil Price Controls: A Counterproductive Effort, *EconPapers*, Nov.

- Howit, Peter (2002) The Research Agenda: On Schumpeterian Growth Theory, *Economic Dynamics Newsletter*, Vol. 3, No. 2, April
- Hudson, Michael (2008) The Chicago school's long descent, *Asia Times on line*, Sep. 12
- Imbert, Gaston (1959) *Des mouvements de longue durée Kondratieff*, Aix-en-Provence, La pensée universitaire
- Irwin, Neil (2009) With big government boost, U. S. economy grew in 3rd quarter, *The Washington Post*, Oct. 30
- Jameson, Fredric (2000) Globalizacija i politička strategija, *Politička misao*, (37) 4: 89-104
- Juglar, Clement (1862) *Des crises commerciales et de leur retour périodique en France, en Angleterre et aux États-Unis*, Paris, Guillaumin
- Kanaya, Akihiro & David Woo (2000) The Japanese Banking Crisis of the 1990s: Sources and Lessons, *IMF WP* 7
- Keynes, John M. (1987) *Opća teorija zaposlenosti, kamata i novca*, Zagreb, CKD
- Klein, Naomi (2008, 2007) *The Shock Doctrine: The Rise of Disaster Capitalism*, New York, Holt & co.
- Krugman, Paul (2002) *Doba smanjenih očekivanja*, Zagreb, Massmedia
- Krugman, Paul (2007) Who Was Milton Friedman, *New York Review of Books*, Vol. 54, No. 2, Feb. 15
- Krugman, Paul (2008) *The Return of Depression Economics and the Crisis of 2008*, New York, Barnes & Noble
- Krugman, Paul (2009) How Did Economists Get It So Wrong?, *New York Times*, Sep. 2
- Kurtzman, Joel (1993) *The Death of Money: How the Electronic Economy Has Destabilized the World's Markets and Created Financial Chaos*, New York, Simon & Schuster
- Lalović, Dragutin (2006) *Mogućnosti političkoga: Preko građanina ka čovjeku*, Zagreb, Disput
- Lalović, Dragutin (2008) *Države na kušnji*, Zagreb, Disput
- Laurent, Eloi et al. (2009) Après la bulle, un nouveau cycle?, *Esprit*, 11, Nov.
- Laurent, Eric (2003) *Rat Bushevih*, Zagreb, Znanje
- Lewis, W. Arthur (1980) The Slowing Down of the Engine of Growth, *American Economic Review*, Vol. 70, No. 4, Sep.
- Lewis, W. Arthur (1980a) Rising Prices: 1899-1913 and 1950-1979, *Scandinavian Journal of Economics*, Vol. 82, No. 4
- Lindblom, Charles E. (1959) The Science of Muddling Through, *Public Administration Review* 19, Spring
- Liu, Henry C. K. (2008) Friedman's misplaced monument, *Asia Times o.l.*, Sep. 5

- Lowi, Theodore J. (1979, 1969) *The End of Liberalism: The Second Republic of the United States*, New York, Norton
- Lowi, Theodore J. (2000) Deregulate the Duopoly, *The Nation*, Dec. 4
- Lowi, Theodore J. (2001) Naš milenij: politička znanost sučeljuje se s globalnom korporacijskom privredom, *Politička misao*, (38) 3: 60-81
- Mandel, Ernest (1981, 1972) *Kasni kapitalizam*, Zagreb, CKD
- Mandel, Ernest (1982) *La crise*, Paris, Flammarion
- Manne, Henry G. (2006) Milton Friedman Was Right: “Corporate social responsibility” is bunk, *Wall Street Journal*, Nov. 24
- Marx, Karl (1979) *Osnovi kritike političke ekonomije (Ekonomski rukopisi 1857-1858)*, MED 19-20, Beograd, Prosveta
- McGrattan, Ellen & Edward C. Prescott (2009) Unmeasured Investment and the Puzzling U. S. Boom in 1990s, *Federal Reserve Bank of Minneapolis Research Department Staff Report* 369, Sept.
- Mihm, Stephen (2008) Dr. Doom, *New York Times*, Aug. 15
- Miller, Jessica W. (2001) Solving the Latin American Sovereign Debt Crisis, [http://www.Law.upenn.edu/journals/jil/articles/volume22/issue3/Miller22U.Pa.J.Int'lEconL.677\(2001\).pdf](http://www.Law.upenn.edu/journals/jil/articles/volume22/issue3/Miller22U.Pa.J.Int'lEconL.677(2001).pdf)
- Minski, Hyman P. (1992) The Capital Development of the Economy and The Structure of Financial Institutions, Working Paper No. 72, AEA, New Orleans – L.A.
- Mises, Ludwig von (1980, 1934, 1912) *The Theory of Money and Credit*, Indianapolis, Liberty Fund
- Mises, Ludwig von (1996, 1963, 1949) *Human Action: Treatise in Economics*, FEE – Fox & Wilkes, San Francisco
- Mishkin, Frederic S. (2009) Is Monetary Policy Effective During Financial Crises?, NBER WP No. 14678
- Money Morning* (2009) When and How the U.S. Economy Will Recover, *Investment News: Money Morning*, <http://www.moneymorning.com/2009/06/06/economic-recovery-report/>
- Nanto, Dick K. (1998) The 1997-98 Asian Financial Crisis, *CRS Report for Congress*, Feb. 6
- North, Douglas et al. (2009) *Violence and Social Orders: A Conceptual Framework for Interpreting Recorded Human History*, Cambridge, CUP
- Nordhaus, William D. & Alberto Alesina, Charles L. Schultze (1989) Alternative Approaches to the Political Business Cycle, *Brooking Papers*
- Palan, Ronen, ed. (2002) *Global Political Economy: Contemporary theories*, London & New York, Routledge
- Palley, Thomas I. (2008) Time is up for Friedman, *Asia Times o.l.*, June 19

- Parsons, Talcot (1951) *The Social System*, New York, The Free Press of Glencoe
- Parsons, Talcot (1965) The Problem of Structural Change, An Outline of the Social System, u: Parsons & co., eds. *Theories of Society*, New York, Free Press
- Parsons, Talcot (1991, 1977, 1971) *Društva. Evolucijski i poredbeni pristup. Sistem modernih društava*, Zagreb, A. Cesarec
- Pastor, Manuel (1987) *Capital Flight and the Latin American Debt Crisis*, Economic Policy Institute, Wash. DC
- Polanyi, Karl (1999) *Velika preobrazba: Politički i ekonomski izvori našega vremena*, Zagreb, Jesenski i Turk
- Prechter, Robert (2009) The bounce is aging, but the depression is young, *The Elliot Wave Theorist*, July
- Rampell, Catherine (2008) 1929? Try 1873, *New York Times*, Oct. 3
- Romer, Paul M. (2007) Economic Growth, *The Concise Encyclopedia of Economics*, ed. by David R. Henderson, Liberty Fund
- Rosenberg, Nathan (2003) *Schumpeter and the Endogeneity of Technology: Some American Perspectives*, London & New York, Routledge – Taylor & Francis e-Library
- Rosencrance, Richard (1987) Long cycle theory and international relations, *International Organization*, Vol. 41, No. 2
- Rothbard, Murray N. (2002) *A History of Money and Banking in the United States: The Colonial Era to World War II*, Auburn, Alabama, Ludwig von Mises Institute
- Rothbard, Murray N. (2002a) *The Panic of 1819: Reactions and Politics*, Auburn, L. v. M. I.
- Rothbard, Murray N. (1984) The Federal Reserve as a Cartelization Device: The Early Years, 1913-1930, Ch. 4, u: Barry N. Siegel ed., *Money in Crisis: The Federal Reserve, the Economy, and Monetary Reform*, San Francisco, CA, Pacific Institute for Public Policy Analysis
- Rothbard, Murray N. (1999) The Origins of the Federal Reserve, *The Quarterly Journal of Austrian Economics*, Vol. 2, No 3, Fall
- Rothbard, Murray N. (2000) *America's Great Depression*, Auburn, L. v. M. I.
- Roubini, Nouriel (2007) Worse than LTCM: Not Just a Liquidity Crisis; Rather a Credit Crisis and Crunch, *RGE EconoMonitor*, Aug. 9
- Roubini, Nouriel (2009) The risk of a double-dip recession is rising, *Financial Times*, Aug. 23
- Roubini, Nouriel (2009a) Mother of all carry trades faces an inevitable bust, *Financial Times*, Nov. 1
- Roubini, Nouriel & Brad Setser (2004) *Bailouts or Bail-Ins? Responding to Financial Crisis in Emerging Economies*, Washington, Peterson Institute for International Economics & Council on Foreign Relations

- Roubini, Nouriel & David Backus (1998) *MBA Lectures in Macroeconomics*, New York, NYU
- Samuelson, Paul (2009) Why No One Can Guess When Main Street Recovery will Occur, iHave Net.com on Politics & the Economy
- Schultz, Theodore (1963) *The Economic Value of Education*, New York, Columbia University Press
- Schultz, Theodore (1971) *Investment in Human Capital: The Role of Education and of Research*, New York, Free Press
- Schultz, Theodore (1972) *Human Resources (Human Capital: Policy Issues and Research Opportunities)*, New York, National Bureau of Economic Research
- Schultz, Theodore (1981) *Investing in People*, Berkeley & Los Angeles, University of California Press
- Schumpeter, Joseph A. (1939) *Business Cycles: A Theoretical, Historical, and Statistical Analysis of the Capitalist Process*, New York & London, McGraw-Hill
- Sellers, Charles (1991) *The Market Revolution: Jacksonian America, 1815-1846*, Oxford, OUP
- Sen, Amartya (2009) Capitalism Beyond the Crisis, *New York Review of Books*, Vol. 56, No. 5, March 26
- Shiller, Robert (2006) Tools for Financial Innovation: Neoclassical versus Behavioral Finance, *The Financial Review* 41
- Shiller, Robert (2008) Real Estate, *Lecture 12, Economics 252*, Spring, Yale University
- Sornette, Didier (2003) *Why Stock Markets Crash: Critical Events in Complex Financial Systems*, Princeton & Oxford, Princeton University Press
- Soros, Georg (2008) *The New Paradigm for Financial Markets: The Credit Crisis of 2008 And What it Means*, PublicAffairs
- Spiethoff, Arthur (1923) Business Cycles, *Handwoerterbuch der Staatswissenschaften*, 4. Aufl. hrgb. F. Wieser et al., Jena, G. Fischer
- Spiethoff, Arthur (1925) Krisen, *Handwoerterbuch der Staatswissenschaften*, *ibid.*
- Stieglitz, Joseph (1998) More instruments and broader goals: Toward a Post-Washington consensus, UNU/WIDER, Annual Lecture, Jan.
- Stieglitz, Joseph (2001) Information and the Change in the Paradigm in Economics, Prize Lecture, Dec. 8, <http://www3.gsb.columbia.edu/faculty/jstieglitz/index.cfm>
- Stieglitz, Joseph (2003) The ruin of Russia: No rewriting of history can change the fact that neo-liberal reform produced undiluted economic decline, *Guardian*, April 9
- Stieglitz, Joseph (2009) Capitalist Fools, *Vanity Fair*, Jan.
- Stieglitz, Joseph (2009a) Obama's Ersatz Capitalism, *New York Times*, March 31
- Stieglitz, Joseph (2009b) Rethink GDP fetish, *The Cap Times*, Sep. 9
- Strange, Susan (1986) *Casino Capitalism*, Oxford, Blackwell

- Strange, Susan (1996) *The Retreat of the State: The Diffusion of Power in the World Economy*, Cambridge, CUP
- Strange, Susan (1998) *Mad Money*, Manchester, Manchester University Press
- Strpić, Dag (1982) Proleterska politička ekonomija Harryja Bravermana, *Naše teme 2*
- Strpić, Dag (1996) Fašizam, antifašizam i političko-ekonomski ciklusi, u: *Antisemitizam, holokaust, fašizam*, Zagreb, Židovska općina
- Strpić, Dag (1998) *Promjena*, Zagreb, FPZ
- Strpić, Dag (2003) World of superfluous people, u: *Globalisation and its reflectons on (in) Croatia*, ed. by Matko Meštrović, New York, Global Scholarly Publ.
- Strpić, Dag (2008) Marx koji nedostaje, u: Bidet (2008)
- Strpić, Dag (2008a) Razvojna politologija i politike razvoja, *Anali HPD 2008 5*: 211-240
- Strpić, Dag (2008b) Razlomak politologije, *Anali HPD 2008 5*: 93-116
- Strpić, Dag (2009) Iz koje krize?, *Novi list*, 20. 10.
- Strpić, Dag (2009a) Za novu *Magna carta libertatum*, predavanje na *Tribini Gornji Grad*, Perspektive socijalne demokracije, 7. 12. Dostupno na stranici Tribine.
- Strpić, Dag (2009b) Modern normal. Thesis, distribuirani tekst izlaganja na međunarodnom znanstvenom skupu na FPZ Sveučilišta u Zagrebu, 22. svibnja 2009, u povodu izlaska hrvatskoga prijevoda Bidetove *Opće teorije moderne* (2008). Neobjavljeno.
- Summers, Lawrence (2008) Learning from and Responding to Financial Crisis I-II, 25-26 Okun Lecture, Yale, April 29, <http://oyc.yale.edu/economics/financial-markets//content/transcript>
- Tabb, William K. (2002) The two cultures in economics, u: *Reconstructing Political Economy*, London & New York, Routledge
- Tainter, Joseph A. (2007) *Kolaps kompleksnih društava*, Zagreb, Jesenski i Turk
- Taleb, Nassim N. (2009) Hayeka i dalje ignoriraju, u: *Crni labud: Utjecaj krajnje nevjerojatnog*, Zagreb, Jesenski i Turk
- Tarullo, Daniel K. (2008) *Banking on Basel: The Future of International Financial Reform*, Washington, Peterson Institute for International Economics
- Tausch, Arno (2006) *From the "Washington" towards a "Vienna Consensus"? A quantitative analysis on globalization, development and global governance*, Buenos Aires, Centro Argentino de Estudios Internacionales, www.caei.com.ar
- Walayat, Nadeem (2009) Financial Markets Waiting to Change Direction?, *The Market Oracle Newsletter*, Oct. 25
- Wallerstein, Immanuel (1986) *Suvremeni svjetski sistem*, Zagreb, CKD
- Walter, Andrew & Gautam Sen (2009) *Analyzing the Global Political Economy*, Princeton, PUP

- Weiss, Linda (1998) *The Myth of the Powerless State*, Ithaca N.Y., Cornell University Press
- Whitehouse, Mark (2009) Crisis Compels Economists To Reach for New Paradigm, *Wall Street Journal*, Nov. 3
- Wicksell, Knut (1907) The Influence of the Rate of Interest on Prices, *Economic Journal*, XVII
- Wicksell, Knut (1966, 1936, 1898) *Interest and Prices (Geldzins und Guterpreise)*, London, Royal Economic Society – Mises Institute (2007)
- Wicksell, Knut (1977, 1934) *Lectures on Political Economy 1-2*, ed. & intr. by L. Robbins, Fairfield N.J., A. M. Kelley – Mises Institute (2007)
- Yergin, Daniel & Joseph Stanislaw, eds. (1998) *The Commanding Heights: The Battle Between Government and the Marketplace That Is Remaking the Modern World*, New York, Simon & Schuster
- Žižek, Slavoj (2002) Welcome to the Desert of the Real, *The Symposium Issue*, 2, Spring, <http://www.lacan.com/desertsym.htm>

Dag Strpić

THE MODERN NORMAL
CONTEXTUAL THEORETICAL BASIS OF POLITICAL ANALYSIS
OF SOCIETAL CYCLES AND CRISES IN MATRIX-CAPITALISM

Summary

The actual recession/depression is a radicalized continuation of a cyclical forty years long transformational slowdown of growth through basically stagnant fluctuations. With this slowdown is connected a serial of controversial, crisis-generating and finally unsuccessful general politics- and policy-change unprecedented in the contemporary world. An analysis of the societal history through sequences of developmental counterpoints and through the logic of great societal, political-economic and political cycles demonstrates that causes of cyclical economic and societal movements in general, and of actual stagnation and crisis especially, are mostly noneconomical. They are mainly political. In short, their political foundation is in a radical actual and previous change in the equilibrium of a dynamic tendency of the modern political space. This equilibrium is here called “modern normal”. The modern normal (MN) is for us a tendential space/structure of equilibria in the middle of (1) the political, (2) the personal/individual, (3) the whole world space, and (4) the space of the state/society. The actual kind of that disequilibrium or denormalization of modern normal indicates a process which is usually

called totalitarian. In our actual case, the focal point is moved toward financial corporations as pseudo-statal regulators of economy, politics and society. Here, this is the Matrix-capitalism as a feedback of an urban legend and an analytical pattern. Generally, in the long run it is also a process of denormalized or bad and unsuccessful public- and business-policy, especially as development-, growth- and transformation-policy. This Matrix-capitalism, which is dominated by global financial corporations, is developing itself in a cyclically denormalised tendential space/structure between: (1) the unpolitically “economical”, (2) the unindividually “personal”, (3) the unwholly “global”, and (4) the unstately, unsocially, and anti-economically “denational”. The Matrix-capitalism is functional only in a virtual world of ideologized economics and casino-business operations with derivatives etc. Cyclically interfaced with economic, social, cultural, political, personal, and national/world’s reality, Matrix-capitalism will every time be more unsustainable even for its mega-corporative core.

Keywords: contextual political analysis, political-economic crisis, societal cycles, equilibrium/disequilibrium, Modernism, modern normal, Matrix-capitalism, public policy, growth/development/transformation, sequencies of counterpoints of development/ transformation

Kontakt: **Dag Strpić**, Fakultet političkih znanosti, Lepušićeva 6, 10000 Zagreb.
E-mail: dag.strpic@fpzg.hr